

«Беске дейін үлгер» негізгі ұғымдар мен идеялардың гlossарийі

1) «Беске дейін үлгер» - ерте балалық шақты дамыту саласындағы жаңа ғылыми деректер негізінде әзірленген халықаралық бағдарлама. Оның басты міндеті-әр бала ойнау, қауіпсіздікті сезіну, қарым-қатынас, өзін-өзі реттеу және ойлау дағдыларын дамыту арқылы өсе алатын жағдайларды жасауға көмектесу;

2) интерактивті цикл-бұл балалар да, ата-аналар да (немесе ата-ана рөлін атқаратын басқа ересектер) жеке және топта бастауы мүмкін және барлық қатысушылар қатысып, оң жауап бергенше қолдау көрсетілетін икемді, үздіксіз оң тұлғааралық өзара әрекеттесу процесі;

3) баланың оңтайлы дамуы-бұл баланың жеке әлеуетіне сәйкес келетін және қолайлы ортада болатын физикалық, когнитивті, эмоционалды, Әлеуметтік және моральдық тұрғыдан ең жақсы және жан-жақты ілгерілеуі. Бұл баланың өмірінің барлық салаларының үйлесімді дамуын білдіреді, онда ол өзінің қабілеттерін жүзеге асыра алады, тұрақты өзін-өзі бағалауды қалыптастырады, басқалармен жағымды қарым-қатынас орнатады және әртүрлі өмірлік жағдайларға бейімделеді;

4)«беру және қайтару» (serve and return) — бұл бала мен ересек арасындағы өзара әрекеттесудің дәйекті процесі деп аталады, онда ересек адам баланың бастамасына сезімтал жауап береді. "Беру" дегеніміз-баланың кез-келген сигналы: көзқарас, қимыл, дыбыс, мимика, сөз немесе әрекет. "Қайтару" - бұл ересек адамның Мұқият, уақтылы және тиісті реакциясы: ауызша немесе вербалды емес. Сигналдардың мұндай алмасуы балаға естуге және түсінуге мүмкіндік береді, тұрақты нейрондық байланыстардың қалыптасуына ықпал етеді, сөйлеуді, ойлауды және өзінің маңыздылығына сенімділікті дамытады;

5) ұжымдық іс — қимылға арналған бес бағыт-бұл ата-аналардың, ата-әжелердің, басқа отбасы мүшелерінің және қоғамдастықтың туғаннан бес жасқа дейінгі балалар үшін байытатын әлеуметтік және эмоционалдық орта құруға бағытталған бірлескен іс-әрекетінің негізгі бағыттары. Бұл бағыттар баланың жеке дербестігін, әлеуметтік қатысуын және психикалық әл-ауқатын дамыту үшін нұсқаулық ретінде қызмет етеді. Оларға мыналар жатады: әлеуметтік ми, физикалық денсаулық, когнитивті ми, байланыс және тіл және сәйкестік пен мәдениет;

6) нейробиологиялық жүйелер-бұл баланың дамуын қамтамасыз ететін ми мен жүйке жүйесінің биологиялық механизмдері мен құрылымдары:

танымдық қабілеттері (ойлау, зейін, есте сақтау),

моторика (қозғалыс, үйлестіру) ,

эмоциялар мен өзін-өзі реттеу,

әлеуметтену және сүйіспеншілік.

Олар өмірдің алғашқы 5 жылында белсенді түрде қалыптасады және «реттеледі». Сондықтан ерте жас мидың дамуының маңызды терезесі деп аталады;

7) жеке автономия - бұл баланың өз бетінше әрекет ету, таңдау жасау, өз пікірін, қажеттіліктері мен эмоцияларын білдіру, өзін жеке, толыққанды адам ретінде сезіну қабілеті.

5 жасқа дейінгі бала үшін автономия толық тәуелсіздікте емес, өзін-өзі реттеу, өзіне-өзі қызмет көрсету және қарапайым шешімдер қабылдау дағдыларын біртіндеп игеруде көрінеді.

8) баланы ерте дамыту – туғаннан 5 жасқа дейінгі даму кезеңі, ол мидың жылдам өсуімен, сөйлеудің дамуымен, эмоцияларды білдірумен және өзара әрекет ету дағдыларының қалыптасуымен сипатталады;

9) сүйіспеншілік – бала мен ересектің арасындағы эмоционалды байланыс, ол қауіпсіздікті және қоршаған әлемді зерттеуді қамтамасыз етеді;

10) органы ұйымдастыру (қоршаған ортаны тану) – қол жетімді материалдарды, жағымды қарым-қатынасты, іс-шаралар мен бірізділікті қамтитын баланың дамуын қолдайтын физикалық және эмоционалдық орта;

11) бірлескен ойын – ересек пен бала бастамаларымен және эмоцияларымен алмасу арқылы әріптес ретінде әрекет ететін ойын әрекетінің бір түрі;

12) эмоцияларды реттеу – өзінің эмоцияларын басқару, оларды түсіну және қолайлы тәсілдермен білдіру қабілеті. Балалардың эмоцияларын басқаруы ересектердің қолдауымен дамиды;

13) мәдениет – түрлі отбасылық дәстүрлерді, тілдерді, тәрбиелеу тәсілдерін құрметтеу және мәдени элементтерді білім беру процесіне енгізу;

14) бақылау – баланың қажеттіліктері мен қызығушылықтарын түсіну мақсатында оның әрекетін және дамуын қадағалау процесі;

15) ересектердің қатысуы (бірлесіп реттеу) – ересектің тыныштықты сақтай отырып, қолдау көрсету арқылы балаға эмоциялары мен мінез-құлқын басқаруға ықпал ететін тәсіл;

16) ізгілік педагогикасы - қарым-қатынасқа, қамқорлыққа, эмоционалды жақындыққа және әр баланың қажеттіліктеріне көңіл бөлуге бағытталған тәсіл;

17) әдеттер мен әрекеттер - балалардың күні бойы қайталанатын әрекеттері (тамақтану, ұйқы, таңертеңгі жиын және т. б.);

18) ауысу - балалардың эмоционалды тепе-теңдігін сақтау үшін ересектердің қолдауын қажет ететін әрекеттердің ауысуы (мысалы, ойыннан кейін түскі ас ішу);

19) қалыптастырушы өзара іс - қимыл (өзара әрекет арқылы тәрбиелеу) - сенімділік пен зерттеуге деген белсенділіктің артуына ықпал ететін ересектің баланы қарым-қатынас арқылы қолдауы.

Глоссарий ключевых понятий и идей «Беске дейін үлгер (Успеть до пяти)»

1) «Беске дейін үлгер (Успеть до пяти)» – международная программа, разработанная на основе новейших научных данных в области раннего детского развития. Ее главная задача — помочь создать такие условия, в которых каждый ребенок может расти, играя, чувствуя безопасность, развивая навыки общения, саморегуляции и мышления;

2) интерактивный цикл — это гибкий, непрерывный процесс позитивного межличностного взаимодействия, который может быть инициирован как детьми, так и родителями (или другими взрослыми, выполняющими родительскую роль), как индивидуально, так и в группе, и поддерживается до тех пор, пока все участники остаются вовлечёнными и реагируют положительно;

3) оптимальное развитие ребенка — это наилучшее и всестороннее продвижение ребенка в физическом, когнитивном, эмоциональном, социальном и нравственном плане, соответствующее его индивидуальному потенциалу и происходящее в благоприятной среде. Оно означает гармоничное развитие всех сфер жизни ребёнка, при котором он способен реализовывать свои способности, формировать устойчивую самооценку, строить позитивные отношения с окружающими и адаптироваться к различным жизненным ситуациям;

4) «подача и возврат» (serve and return) — так называют последовательный процесс взаимного взаимодействия между ребенком и взрослым, при котором взрослый чутко реагирует на инициативу ребенка. Под «подачей» подразумевается любой сигнал от ребёнка: взгляд, жест, звук, мимика, слово или действие. «Возврат» — это внимательная, своевременная и соответствующая реакция взрослого: вербальная или невербальная. Такой обмен сигналами позволяет ребёнку почувствовать себя услышанным и понятым, способствует формированию устойчивых нейронных связей, развивает речь, мышление и уверенность в собственной значимости;

5) пять областей для коллективных действий — это ключевые направления совместной деятельности родителей, бабушек и дедушек, других членов семьи и сообщества, направленные на создание обогащающей социальной и эмоциональной среды для детей в возрасте от рождения до пяти лет. Эти области служат ориентиром для развития личной автономии, социальной включённости и психического благополучия ребенка. К ним относятся: социальный мозг, физическое здоровье, когнитивный мозг, коммуникация и язык и идентичность и культура;

6) нейробиологические системы — это биологические механизмы и структуры мозга и нервной системы, которые обеспечивают развитие ребенка: познавательных способностей (мышление, внимание, память), моторики (движения, координация), эмоций и саморегуляции, социализации и привязанности.

Они активно формируются и «настраиваются» в первые 5 лет жизни. Именно поэтому ранний возраст называют критическим окном развития мозга;

7) личная автономия - это умение ребёнка действовать самостоятельно, делать выбор, выражать своё мнение, потребности и эмоции, чувствовать себя отдельной, полноценной личностью.

Для ребенка до 5 лет автономия проявляется не в полной независимости, а в постепенном освоении навыков саморегуляции, самообслуживания и принятия простых решений.

8) раннее детское развитие (РДР) – период развития с рождения до 5 лет, который характеризуется быстрым ростом мозга, становлением привязанности, развитием речи, эмоциональной регуляции и навыков взаимодействия;

9) привязанность - эмоциональная связь между ребенком и взрослым, обеспечивающая чувство безопасности и базу для исследования окружающего мира;

10) создающая среда (enabling environment) - физическая и эмоциональная среда, поддерживающая развитие ребенка, включающая доступные материалы, стабильные отношения, ритуалы и последовательность;

11) совместная игра – вид игровой активности, в которой взрослый и ребенок действуют как партнёры, обмениваясь инициативой и эмоциями;

12) эмоциональная регуляция – способность управлять своими эмоциями, понимать и выражать их приемлемыми способами. У детей развивается при поддержке чувствительных взрослых;

13) культурная чувствительность - уважение к разнообразию семейных традиций, языков, стилей воспитания и активное включение культурных элементов в образовательный процесс;

14) наблюдение – целенаправленный процесс фиксирования действий, взаимодействий и развития ребенка с целью лучшего понимания его потребностей и интересов;

15) соучастие взрослого (co-regulation) – способ, с помощью которого взрослый помогает ребенку справляться с эмоциями и поведением, моделируя спокойствие и предлагая поддержку;

16) педагогика заботы - подход, в котором ключевое внимание уделяется отношениям, заботе, эмоциональной близости и чувствительности к потребностям каждого ребенка;

17) рутины и ритуалы - повторяющиеся действия, которые придают предсказуемость и безопасность детскому дню (прием пищи, отход ко сну, утренний круг и др.);

18) переходы - моменты смены деятельности (например, от игры к обеду), которые требуют чуткой поддержки со стороны взрослых для сохранения эмоционального баланса у детей;

19) формирующее взаимодействие (nurturing interaction) - внимательное, поддерживающее общение взрослого с ребенком, способствующее росту чувства уверенности и исследовательской активности.